

## ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО І ФІНАНСОВОГО ПРАВА

ОЧКУРЕНКО Сергій Володимирович - кандидат юридичних наук, доцент, докторант кафедри фінансового права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 342:336.221.24

*Стаття посвячена дослідженню змісту взаємодії фінансового і конституційного права і правових форм, в яких вона реалізується, а також питань юридичного змісту визнання конституційних норм базой фінансового права.*

*В зв'язку з цим в статті висловлюється тезис про те, що взаємодія фінансового і конституційного права здійснюється, в першу чергу, в тому, що: а) існують конституційно-правові норми, що регулюють конституційні відносини і впливають на фінансові відносини; б) існують конституційні норми, що регулюють відносини, які одночасно є предметом конституційного і фінансового права; в) нормативно закріплені принципи конституційного права, що регулюють відносини, які одночасно є конституційними і фінансовими; г) існують норми і принципи конституційного права, які є загальними і поширюються як на конституційні відносини, так і на відносини, що регулюються нормами фінансового права і інших галузей права.*

*Ключові слова: фінансове право; конституційне право; правова норма; принципи права.*

Дослідження взаємодії фінансового і конституційного права є необхідним для визначення місця фінансового права в системі права вже з огляду на те, що набуло

ознаки аксіом уявлення про конституційні норми як базу для всіх галузей національної системи права [1, с. 11; 2, с. 10]. Викладене дає підстави стверджувати, що за відсутності ґрунтовного і всебічного аналізу змісту такої взаємодії та правових форм, у яких вона відбувається, без вирішення питання про юридичний зміст визнання конституційних норм як бази фінансового права неможливим є вирішення як доктринальних, так і правотворчих і правозастосовних проблем фінансового права.

Базою для вирішення питань про взаємодію конституційного та фінансового права є дослідження предмета конституційного права, які виконувалися А.І. Лепьошкіним, В.Ф. Котоком, М.В. Баглаєм, О.Є. Кутафіним, Ю.М. Тодикою, Погорілко В.Ф. та іншими вченими. Питання взаємодії та взаємозв'язку фінансового права та конституційного права в загальному вигляді розглядали провідні вчені в галузі фінансового права – Ю.А. Ровинський, В.В. Безчеревних, М.М. Піскотин, Л.К. Воронова, Н.І. Хімічева, О.Н. Горбунова, Н.Ю. Пришва, А.І. Худяков, С.В. Запольський, П.С. Пацурківський, О.П. Орлюк та інші. При цьому, як правило, визначалися лише загальні риси взаємозв'язку фінансового та конституційного права та базові положення щодо взаємодії цих галузей права.

Викладене, на думку автора, свідчить про актуальність наукового завдання дослідження проблеми особливостей і форм вза-

ємодії конституційного і фінансового права, вирішення якого і складає мету даної статті.

Суть проблеми співвідношення конституційного права з іншими галузями права повинна пов'язуватись, по-перше, з найвищою юридичною силою правових норм, що встановлюються Конституцією України (ч. 2 ст. 8 Конституції України). Як визнається, найвищу юридичну силу, ці норми мають не тільки стосовно інших конституційних норм, а й стосовно норм інших галузей права. За винятком конституційного права, некоректним було б говорити про вищу юридичну силу норм однієї галузі права порівняно з нормами іншої галузі права, якими б нормативно-правовими актами вони не встановлювались, бо одні та інші із названих норм регулюють різні суспільні відносини, що виключає логічність порівняння їх юридичної сили. Тому до співвідношення конституційного права з іншими галузями права, зокрема – з фінансовим, слід підходити більш уважно, враховуючи специфіку конституційного права. Це передбачає перш за все врахування специфіки предмета конституційного права.

При цьому слід зазначити, що С. С. Алексєєв відносив державне право (яке наразі позначається як конституційне) до категорії профілюючих (фундаментальних) галузей права [3, с. 247], які (галузі) відрізняються юридичною «чистотою», яскравою контрастністю, юридичною несумісністю [3, с. 248]. Не вдаючись до загальної оцінки цього твердження, зауважимо, що воно не відображає належним чином співвідношення конституційного і фінансового права. Ще в 60-ті роки минулого століття чітко виявились дві наукові позиції щодо предмета конституційного права. Одна із них обґрунтовувалась А. І. Лепьошкіним, який відстоював концепцію вузького розуміння предмета державного права як відносин щодо устрою держави та реалізації державної влади [4, с. 24-33]. В. Ф. Коток відстоював більш широке розуміння предмета конституційного права, включив до нього всі відносини у сфері політики, економіки і суспільного питання, які регулювались положеннями чинної на той час Конституції Союзу РСР 1936 р. [5, с. 6-66].

У пострадянський період М. В. Баглай у своєму підручнику з конституційного права, що витримав багато видань, дещо розширив предмет конституційного права порівняно з концепцією А. І. Лепьошкіна, але звужив його порівняно з концепцією В. Ф. Котока. На його думку, до предмета конституційного права належать відносини між людиною та державою і суспільні відносини з приводу державного устрою і державної влади [6, с. 5]. О. Є. Кутафін розширив коло відносин, що регулюються конституційним правом, за рахунок тих відносин, які регулюються нормами, що не є обов'язковим атрибутом цієї галузі права, але включаються до неї, якщо в цьому зацікавлена держава [7, с. 7-28]. Думка О. Є. Кутафіна видається прийнятною як у загальнотеоретичному аспекті (оскільки вона враховує роль такого суб'єктивного чинника як зацікавленість держави при визначенні предмета галузей права і формуванні системи права), так і, зокрема, стосовно предмета конституційного права (оскільки дає змогу врахувати положення Конституції України при визначенні предмета конституційного права та його співвідношення з предметом фінансового права).

Позиція О. Є. Кутафіна знаходить прихильників серед науковців України. Так, О. В. Совгіря і Н. Г. Шукліна радять «погодитися з точкою зору О. Є. Кутафіна, відповідно до якої предмет конституційного права будь-якої держави не має бути раз і назавжди даним. Він залежить від змісту конституції та інших основоположних документів, що діють у державі на даному етапі розвитку [8, с. 10]. З таким підходом погоджувався і Ю. М. Тодика, який писав: «Специфіка предмета цієї галузі права знаходить свій вияв у тому, що її норми регламентують відносини, які складаються в усіх сферах життєдіяльності суспільства: політичній, економічній, соціальній, духовній. Законодавство (очевидно, – конституційне – *Авт.*) регулює базові відносини в цих сферах...» [9, с. 6].

Таке розуміння предмета конституційного права дає підставу для дослідження взаємодії конституційного і фінансового права за наступними напрямками: а) вплив на фінансові відносини конституційно-пра-

вових норм, що регулюють конституційні відносини; б) регулювання конституційними нормами відносин, що одночасно є предметом і конституційного і фінансового права; в) регулювання принципами конституційного права відносин, які одночасно є конституційними і фінансовими; г) регулювання загальними нормами і принципами конституційного права, як відносин, що є конституційними, так і відносин, що регулюються нормами фінансового права та інших галузей права.

Визначення певних суспільних відносин одночасно предметом фінансового і конституційного права права відкриває можливість вирішення колізій між конституційно-правовими нормами, що встановлені Конституцією, та нормами фінансового права. Вони вирішуються на користь правових норм, що встановлені Конституцією, оскільки останні мають вищу юридичну силу (частина друга ст. 8 Конституції).

При цьому слід також враховувати, що конституційне право є «не стільки конкретним, скільки концентрованим правом» (ці слова німецького науковця П. Лерхе цитує Е. Шмідт-Ассманн [10, с. 12]). Слова «концентроване право» слід розуміти так, що конституційно-правові норми є нормами високого рівня узагальнення. До того ж часто в конституціях формулюються положення, що містять у собі не тільки правові норми, а й декларації конституцієдавця про його політичні, соціальні, економічні та інші наміри. Тому при наданні переваги правовим нормам, що закріплені в Конституції України, необхідно виявляти належну обережність.

Оскільки ми визнали, що конституційне право (а отже, – і Конституція) регулює у відповідній частині фінансові відносини, логічно буде визнати, що Конституція України у тій же частині є актом фінансового законодавства. Тому слід позитивно оцінити положення п. 3.1 ст. 3 Податкового кодексу, згідно з яким податкове законодавство складається, зокрема, з Конституції України, і положення п. 1 ч. 1 ст. 4 Бюджетного Кодексу, відповідно до якого бюджетне законодавство складається, зокрема з Конституції України. Для порівняння зазначимо, що

Цивільний кодекс (ст. 4) прямо не включив Конституцію до складу актів цивільного законодавства, містить вельми невизначене формулювання «основу цивільного законодавства становить Конституція України», тобто уникає відповіді на запитання про те, чи регулює Конституція (і конституційне право) цивільні відносини.

У зв'язку з цим увагу науковців привернула проблема галузевої належності відносин щодо встановлення податків і зборів. В. О. Яговкіна віднесла їх до категорії податкових [11, с. 10]. І. А. Самсін з цього приводу заперечив, що згідно зі ст. 92 Конституції України встановлення податків і зборів належить до повноважень Верховної Ради, а тому відповідні відносини є конституційними, а в результаті правового врегулювання набувають форми конституційно-правових відносин [12, с. 23].

Здійснюються спроби віднести правотворчу діяльність державних органів у сфері фінансів до предмета фінансового права через визнання такої діяльності «фінансовою діяльністю держави». Так, Д. М. Валєєв пише, що фінансова діяльність є частиною компетенції представницьких органів влади, які у процесі законодавчої діяльності «беруть безпосередньо участь у механізмі вказаної діяльності» [13, с. 7]. Далі автор вказує на розгляд у Раді Федерації Російської Федерації прийнятих Державною Думою федеральних законів з питань федерального бюджету, федеральних податків і зборів, фінансового, валютного, кредитного регулювання, грошової емісії [13, с. 7].

На нашу думку, слід виходити з наступного. Конституція України визначає структуру органів державної влади, порядок їх утворення і функціонування. Відповідні норми конституційного права регулюють конституційні відносини і не можуть регулювати відносини фінансові, хоч би йшлося про структуру, порядок утворення і функціонування органів, що мають бути названі фінансовими, а відносини, що регулюються такими нормами, не є фінансовими. Те ж саме слід сказати і про норми конституційного права, які встановлюють повноваження державних органів, хоч би це були і

повноваження щодо встановлення норм фінансового права.

Встановлюють норми конституційного права і не встановлюють норми фінансового права й положення пункту 1 частини другої ст. 92 Конституції, згідно з якою виключно законами встановлюється «Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;».

Інакше має бути кваліфікована лише діяльність Верховної Ради щодо прийняття законів про Державний бюджет України. Справа в тому, що такими законами не тільки встановлюються норми фінансового права, а й здійснюється розподіл бюджетних коштів. Тому хоч такі закони, як і будь-які інші, приймаються в межах конституційно-правових відносин, діяльність щодо прийняття законів про Державний бюджет не позбавлена фінансового змісту, а положення п. 4 частини першої статті 85 Конституції, згідно з яким до повноважень Верховної Ради належить затвердження Державного бюджету України, слід кваліфікувати так, що воно встановлює норму конституційного права, що регулює відносини, які одночасно є і конституційними, і фінансовими.

Положення п. 6 частини першої ст. 85 Конституції, згідно з яким Верховна Рада затверджує загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля також, як і положення про прийняття Верховною Радою законів, не може бути інтерпретоване як прояв безпосереднього регулювання відносин фінансової діяльності держави, хоч так іноді і вважається [14, с. 48].

Звертає на себе увагу та обставина, що встановлення законодавчими актами видів нормативно-правових актів, що регулюють відповідні суспільні відносини, є звичайним для вітчизняного законодавства. Це ніяк не

означає, що у такий спосіб встановлюються норми відповідної галузі права. Тому слід враховувати, що положення абзацу першого ч. 2 ст. 4 Бюджетного кодексу («Бюджетна система України і Державний бюджет України встановлюються виключно цим Кодексом та законом про Державний бюджет України») встановлює не норму фінансового права, а норму конституційного права. Ця норма фінансові відносини не регулює, а може на них тільки впливати.

Інші положення Конституції встановлюють конституційно-правові норми, які регулюють відносини, що одночасно є конституційними і фінансовими. Зокрема такими є положення ч. 4 ст. 95, ч. 1 ст. 96, ч. 2. ст. 96 Конституції тощо, які регулюють і конституційні, і фінансові відносини.

Значимо, що з урахуванням викладеного помилковим було б твердження про те, що положення ст. 3 Бюджетного кодексу України про бюджетний період, що є аналогічним положенню частини першої ст. 96 Конституції; положення ч. 3 ст. 37 БК про подання проекту закону про Державний бюджет України до Верховної Ради, що є аналогічним положенню частини другої ст. 96 Конституції тощо, встановлюють норми не тільки фінансового, а й конституційного права.

Вище були названі конституційні положення, у яких закріплюються норми конституційного і фінансового права, що регулюють відносини, які одночасно належать до предмета конституційного і фінансового права. Тепер розглянемо положення Конституції, у яких закріплюються принципи, чинність яких не виходить за межі тих конституційних відносин, які одночасно є відносинами фінансовими. При цьому слід пояснити наступне. Те, що Конституція встановлює норми прямої дії (частина третя ст. 8 Конституції), не може бути предметом дискусії. Але слід визнати, що Конституція встановлює не тільки норми прямої дії, а й принципи. Як писав Ю. М. Тодика, визначення нормативності Конституції та її принципів – необхідна умова становлення та дотримання режиму законності [1, с. 17]. З цим не можна не погодитись, якщо йдеться про правові норми, що встановлюються Конституцією. Що стосується принципів, то

стосовно них висловлюється також думка, згідно з якою «принципи права визнають джерелами лише там, де в державі панує природно-правова доктрина, або у мусульманських державах» [1, с. 429]. У зв'язку з цим звертає на себе увагу висловлена у науковій літературі думка про те, що принципи вміщують у собі правові норми і декларації [15, с. 564]. Розпізнати принципи, відмежувати їх від норм прямої дії, що не є принципами, не так трудно. Трудніше довести, що принципи треба розуміти так, як на це вказано вище, і що для їх розпізнання слід використовувати критерій соціального контексту.

Конституційним положенням, яке формулює принцип, що вміщує в собі норму конституційного права, а також декларацію (програмний момент), є частина перша ст. 95 Конституції. Очевидно, неправильно було б заперечувати наявність у змісті частини першої ст. 95 Конституції конституційно-правової норми. Проте неможливо заперечувати і наявність декларації у місті цього законодавчого положення. За таких умов суспільство і держава мають ще пройти значну відстань від положення, що склалось на цей день, до положення, за якого декларація у змісті частини першої ст. 95 Конституції перетвориться на правову норму.

Принцип, у якому поряд з декларацією закріплюється норма конституційного права, встановлюється частиною третьою ст. 95 Конституції («держава прагне до збалансованості бюджету України»). Це формулювання є вельми коректним, реалістичним. Не встановлюється, що держава «забезпечує» збалансованість бюджету, а тільки покладається на державу обов'язок прагнути до такого забезпечення. Що стосується наявності у цьому конституційному положенні норми конституційного права і норми фінансового права, то вона не повинна викликати сумнівів.

Слід враховувати також, що зв'язки конституційного права з фінансовим правом не обмежуються сферою взаємодії норм і принципів фінансового права з тими нормами і принципами конституційного права, що регулюють відносини, які одночасно є конституційними і фінансовими. Якщо ви-

ходить з того, що необхідною є глибока інтеграція фінансового права в конституційне право, фінансове право повинне відповідати не тільки тим нормам і принципам конституційного права, які спеціально призначені для регулювання відносин, які одночасно є конституційними і фінансовими, а й нормам і принципам конституційного права, які є загальними і поширюються як на відносини, що є конституційними, так і на відносини, що регулюються низкою інших галузей права.

І якраз тут виявляються істотні відступлення фінансового законодавства і навіть самої ідеології фінансового права від положень Конституції і праворозуміння, що випливає із неї. Йдеться про принцип верховенства права (частина перша ст. 8 Конституції) і про положення ст. 3 Конституції, згідно з яким діяльність держави спрямовується на утвердження і забезпечення прав і свобод людини, а держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Ідея примату публічного інтересу для Конституції України і науки конституційного права є чужою. Для науки фінансового права, як створюється враження після вивчення публікацій з проблем фінансового права, ця ідея є рідною. Про це ж свідчить у багатьох випадках й зміст актів фінансового законодавства. Йдеться, зокрема про положення підпункту 3 п. 9 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу, яке, вочевидь, спрямоване на захист публічних інтересів (інтересів відповідних бюджетів):- «У разі безспірного списання коштів державного бюджету (місцевих бюджетів) Казначейство України відображає в обліку відповідні бюджетні зобов'язання розпорядника бюджетних коштів, з вини якого виникли такі зобов'язання». Приписується також, що «погашення таких бюджетних зобов'язань здійснюється виключно за рахунок бюджетних асигнувань цього розпорядника бюджетних коштів», а одночасно з цим «розпорядник бюджетних коштів зобов'язаний привести у відповідність з бюджетними асигнуваннями інші взяті бюджетні зобов'язання». Це – не просто фінансово-правові норми, що регулюють відповідні процедурні відносини, бо вони обмеж-

ують виконання судових рішень. Вони, по суті, блокують реалізацію правових норм, що встановлюють право особи на відшкодування шкоди за рахунок держави, оскільки у держави кошти на відшкодування шкоди є, але їх може не бути як бюджетних асигнувань розпорядника бюджетних коштів, що завдав шкоди особі.

У фінансовому законодавстві є найбільш помітними спроби законодавця порушити принцип пропорційності у відносинах між державою та особою. С. В. Шевчук з посиланням на практику Європейського суду з прав людини пише, що принцип пропорційності пов'язується з пошуком справедливого балансу між загальними інтересами та захистом основних прав індивіда [16, с. 74].-У свою чергу, Конституційний Суд України пов'язує принцип верховенства права з ідеологією справедливості [17]. Тому є підстави стверджувати, що пропорційність у відносинах між державою та платниками податків – це вимога принципу верховенства права, що закріплений у частині першій ст. 8 Конституції України.

У зв'язку з цим звернемо увагу на те, які наслідки тягне за собою порушення платниками податків строку погашення грошових зобов'язань перед бюджетом, з одного боку, і порушення державними органами строків бюджетного відшкодування податку на додану вартість та повернення безпідставно (помилково) або надмірно сплачених податків і зборів. Допущення платником податків порушення строку сплати самостійно визначеного ним грошового зобов'язання тягне відповідальність у вигляді штрафу в розмірі 10 відсотків суми такого зобов'язання (від 1 до 30 днів включно) або розмірі 20% (при простроченні більше 30 днів) суми грошового зобов'язання (ст. 126 Податкового кодексу України). Крім того, на суму податкового боргу, що складається із суми податку і штрафу, нараховується пеня «із розрахунку 120% річних облікової ставки Національного банку України» (п. 129.4 ст. 129 Податкового кодексу). Легко помічається жорсткий підхід до платника податків і прагнення захистити інтереси держави чи територіальної громади-власника бюджетних коштів.

Водночас, при поверненні із бюджету помилково (безпідставно) або надміру сплачених податків, зборів ст. 43 Податкового кодексу не допускає нарахування на суму, що підлягає поверненню, пені чи відсотків. Не передбачається нарахування пені чи відсотків навіть при простроченні повернення помилково (безпідставно) або надміру сплачених податків, зборів. А підпункт 5 п. 9 Розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу встановлює, що списання коштів з бюджету за рішенням суду щодо повернення платнику податків надмірно та/або помилково сплачених податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету проводиться у межах надмірно та/або помилково сплачених ним до бюджету коштів. Тут абсолютно чітко формулюється фінансово-правовий припис, адресований Казначейству, виконувати відповідні судові рішення не повністю, а лише у відповідній частині. Подібна «ідеологія» за межами фінансового права видається неможливою.

Якщо порівняти положення ст. 126, п. 129.4 ст. 129 Податкового кодексу, – з одного боку, і положень ст. 43 Податкового кодексу і підпункту 5 п. 9 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу, – з іншого, помічається явна упередженість законодавця. І вона допускається не у зв'язку з необхідністю захистити життєво важливі інтереси бюджетів (держави, територіальної громади), бо повернення помилково (безпідставно) або надміру сплачених податків – це епізоди, які на стан бюджету відчутно не можуть вплинути.

Слід звернути увагу на те, що принцип пропорційності, про який йшлося вище та який входить до змісту принципу верховенства права, стосовно законодавчих положень, що розглядається, вимагає внесення змін до цих положень. Зокрема, у випадках прострочення повернення коштів із бюджету слід встановити і штраф, і пеню, у тому ж розмірі, в якому вони встановлені для платника податків, що припустився порушення строку сплати податків і зборів. Тим самим підкреслювалось би, що держава прагне пропорційності, справедливості. Вона не може залишити без відповідальності факти

порушень, допущених платниками податків, бо це ставило б правопорушників у вигідне становище, але бере на себе в точності той же тягар відповідальності перед платником податків, якщо відповідні державні органи припустилися порушення прав платників податків. Це навіть важливіше, ніж відповідні майнові відносини і наслідки правопорушень, бо демонструвало б процес вирівнювання (там, де це є можливим) становища держави і особи у їх взаємних відносинах.

З цієї точки зору вищої оцінки заслуговує визнання презумпції правомірності рішень платника податків однією із основних засад податкового законодавства (підпункт 4.1.4 п. 4.1 ст. 4 ПК). Не так багато зазнала держава майнових втрат у зв'язку з визнанням цієї презумпції. Але вона зробила крок у напрямку утвердження принципів верховенства права і правової держави у сфері податкового права.

Викладене дає підставу для висновків про те, що взаємодія конституційного і фінансового права полягає, зокрема в тому, що: а) конституційно-правові норми регулюють конституційні відносини і впливають на фінансові відносини; б) конституційні норми регулюють такі відносини, які одночасно є предметом і конституційного і фінансового права; в) принципи конституційного права регулюють відносини, які одночасно є конституційними і фінансовими; г) існують норми і принципи конституційного права, які є загальними і поширюються як на відносини, що є конституційними, так і на відносини, що регулюються нормами фінансового права та інших галузей права. Чинне законодавство, що регулює фінансові відносини, недостатньо враховує загальноправові норми та принципи, що встановлені Конституцією України, а в окремих випадках суперечить загальним положенням Конституції України.

Проблема взаємодії (співвідношення) фінансового права з конституційним правом має істотне значення як для правової доктрини, так і для вирішення прикладних проблем правотворчості і правозастосування, а тому вимагає прискіпливого наукового аналізу, який має піти шляхом погли-

блення у поставлені в цій статі проблеми.- У результаті подальшого дослідження питань взаємозв'язку фінансового та конституційного права має бути визначений механізм впливу конституційного права на фінансові відносини і розроблені науково обгрунтовані пропозиції щодо внесення відповідних змін до чинного фінансового законодавства України.

### Література

1. Правова система України. Історія, стан та перспективи : у 5 т. Т.2. Конституційні засади правової системи України і проблеми її вдосконалення / Тодика Ю.М., Барабаш Ю.Г., Буроменський М.В., Колісник В.П., Академія правових наук України ; За заг. ред. Юрій Прокопович Битяк . – Харків : Право, 2008 . – 574 с.
2. Погорілко В., Малишко М. Правова система - система права – система законодавства суверенної України / В. Погорілко, А. Малишко // Право України. – 1993. — № 9-10. – С. 7-15.
3. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2 т. – М. : Юридическая литература. — Т. 1. – 1981. – 360 с.
4. Лепешкин А. И. Курс советского государственного права: в 2 т. / А. И. Лепешкин – М. : Госюриздат. – Т. 2. – 1961. – 559 с.
5. Коток В. Ф. О предмете конституционного права / В. Ф. Коток // Конституционное право социалистических стран / Под ред. В. Ф. Котока и Н. В. Фарберова. – М. : Изд-во Института государства и права АН СССР, 1963. – С. 5-66.
6. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации / М. В. Баглай. – М. : Норма, 2001. – 800 с.
7. Кутафин О. Е. Предмет конституционного права / О. Е. Кутафин. – М. : Юрист, 2001. – 400 с.
8. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України : навчальний посібник / О. В. Совгиря, Н. Г. Шукліна. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 632 с.
9. Тодика Ю. М. Конституційне право як галузь права / Ю. М. Тодика // Конституційне право України : підручник / За ред. В. П. Колісника і Ю. Г. Барабаша. – Х. : Право, 2002. – С. 5-24.

### АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню змісту взаємодії фінансового і конституційного права та правових форм, в яких вона відбувається, а також питань про юридичний зміст визнання конституційних норм базою фінансового права.

У зв'язку з цим в статті висувається та обґрунтовується теза про те, що взаємодія фінансового і конституційного права полягає, зокрема в тому, що: а) існують конституційно-правові норми, які регулюють конституційні відносини і впливають на фінансові відносини; б) є конституційні норми, що регулюють такі відносини, які одночасно є предметом і конституційного, і фінансового права; в) нормативно закріплені принципи конституційного права, що регулюють відносини, які одночасно є конституційними і фінансовими; г) існують норми і принципи конституційного права, які є загальними і поширюються як на відносини, що є конституційними, так і на відносини, що регулюються нормами фінансового права та інших галузей права.

Ключові слова: фінансове право; конституційне право; правова норма; принципи права.

10. Шмідт-Ассман Е. Загальне адміністративне право як предмет врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права / Е. Шмідт-Ассман. – К. : «К.І.С.», 2009. – 552 с.

11. Яковкіна В. О. Налоговое правоотношение (теоретико-правовой аспект) / В. О. Яковкіна. – М. : Граница, 2006. – 312 с.

12. Самсін І. Л. Податкові правовідносини як різновид фінансово-правових / І. Л. Самсін // Фінансове право України. – 2013. – № 2(24). – С. 21-25.

### SUMMARY

The article is devoted to the study of the content of interaction between financial and constitutional law and the legal forms in which it is implemented, as well as the legal content of the recognition of constitutional norms as fundamental to financial law.

In this regard, the article proposes and substantiates the thesis that the interaction of financial and constitutional law is, in particular, that: a) there are constitutional legal norms that regulate constitutional relations and affect financial relations; b) there are constitutional norms governing relations, which are both subject of constitutional and financial law; c) there are principles of constitutional law regulating relations, which are both constitutional and financial; d) there are norms and principles of constitutional law that are common and apply as to constitutional relations as to relations regulated by the rules of financial law and other branches of law.

Keywords: Financial law; Constitutional law; The legal norm; Principles of law.

13. Волеев Д. М. О роли органов государственной власти в механизме финансовой деятельности государства / Д. М. Валеев // Финансовое право. – 2010. – № 12. – С. 6-9.

14. Фінансове право України / За ред. Л. К. Воронової. – К. : Правова єдність, 2010. – 395 с.

15. Новітнє вчення про тлумачення правових актів / За ред. В. Г. Роганя. – Х. : Право, 2013. – 752 с.

16. Шевчук С. В. Основи конституційної юриспруденції / С. В. Шевчук. – Х. : Консум, 2002. – 296 с.

17. Рішення Конституційного Суду України у справі про призначення більш м'якого покарання від 02.11.2004 № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.